

Лекція 20-21.

(4 год.)

Тема: *Фінанси підприємств*

Питання:

1. Зміст та основні принципи організації фінансів підприємств (установ, організацій).
2. Особливості організації і функціонування фінансів різних форм власності та видів діяльності.
3. Фінансові ресурси підприємства і джерела їх формування.
4. Формування фінансових результатів суб'єктів господарювання.

1. Зміст та основні принципи організації фінансів підприємств (установ, організацій).

(за Опаріним В.М., Венгером В.В.)

Фінанси підприємств — це сукупність обмінно-розподільних відносин, що виникають на підприємстві в процесі формування, розміщення і використання фінансових ресурсів, здійснення витрат, отримання і розподілу доходів.

(за Романенко О.Р.)

Фінанси підприємств — базова підсистема фінансової системи держави. Вони функціонують у сфері суспільного виробництва, де створюється валовий внутрішній продукт, матеріальні та нематеріальні блага. Саме тому від стану фінансів підприємств залежить можливість задоволення суспільних потреб, фінансова стійкість країни. Це відносно самостійна сфера фінансових відносин, яка має свою специфіку організації та реалізації притаманних фінансам

Однак не всі грошові відносини належать до фінансових. Грошові відносини перетворюються на фінансові, коли рух грошових коштів стає відносно самостійним. Таке відбувається в процесі формування, розподілу, використання грошових доходів та фондів згідно з цільовим призначенням у формі фінансових ресурсів.

Отже, **фінанси підприємств** — це економічні відносини, що пов'язані з рухом грошових потоків, формуванням, розподілом і використанням доходів і грошових фондів суб'єктів господарювання в процесі відтворення.

(За Федосовим В.М.)

Фінанси підприємств — це система економічних відносин щодо формування, розподілу й ефективного використання фінансових ресурсів на усіх стадіях життєвого циклу.

Призначенням фінансів підприємств є забезпечення безперервності процесу виробництва господарюючих суб'єктів, розширення їх виробничих фондів (основних та обігових), активного впливу на зростання продуктивності праці, зниження собівартості продукції, збільшення накопичень і підвищення ефективності виробництва.

У процесі господарської діяльності фінанси підприємств як економічна категорія виявляють свою сутність і внутрішні властивості через такі функції:

- формування фінансових ресурсів підприємства у процесі його виробничо-господарської діяльності;
- розподіл і використання фінансових ресурсів підприємства для забезпечення операційної виробничої та інвестиційної діяльності, для виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, банками, господарюючим суб'єктами;
- контроль за формуванням і використанням фінансових ресурсів у процесі відтворення.

Обов'язковими **передумовами** ефективного функціонування фінансів підприємств, є:

- різноманітність форм власності;
- вільне ринкове ціноутворення й конкуренція;
- наявність ринків праці, товарів, капіталу;
- правове забезпечення правил економічної поведінки усіх суб'єктів підприємницької діяльності;
- обмеження й регламентація державного втручання в діяльність підприємств;
- свобода підприємництва та самостійність у прийнятті управлінських рішень;
- самофінансування підприємства;
- зацікавленість у результатах фінансово-господарської діяльності;
- відповідальність за результати фінансово-господарської діяльності;
- контроль за фінансово-господарською діяльністю

Фінансовими є грошові відносини:

1) між засновниками підприємства у процесі формування статутного капіталу, що є першоджерелом створення виробничих фондів, придбання нематеріальних активів;

2) між суб'єктами господарювання під час розрахунків з постачальниками і покупцями, надання комерційних кредитів, здійснення інвестиційної діяльності, організація спільних виробництв, розрахунків за штрафами, оренди і лізингу. Від ефективної організації цих відносин значною мірою залежить кінцевий фінансовий результат комерційної діяльності;

3) між підприємством і його підрозділами (філіями, відділеннями, цехами) з приводу фінансування витрат, розподілу і використання прибутку, оборотних коштів. Ця група відносин впливає на організацію і ритмічність виробництва;

4) між підприємством і його працівниками — у процесі розподілу і використання доходів, випуску і розміщення акцій та облігацій підприємства, виплати процентів за облігаціями і дивідендів за акціями, утримання штрафів і компенсацій за спричинений матеріальний збиток, утримання податків і відрахувань до державних цільових фондів;

5) між підприємством та інституціями фінансового ринку: розміщення власних цінних паперів та інвестування тимчасово вільних коштів;

6) між підприємством і галузевими та корпоративними органами (всередині фінансово-промислових груп, холдингів, корпорацій, спілок, асоціацій, концернів, галузевих міністерств і відомств), куди входить підприємство;

ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ

Фінансові відносини

з іншими підприємствами та організаціями

з постачальниками

з покупцями

з будівельними, транспортними та іншими фірмами

з підприємствами та фірмами інших країн

у середині підприємства

з працівниками підприємства, товариства

між філіями, цехами, відділами

з вищими органами управління

з фінансово-кредитною системою

з бюджетами різних рівнів

з банками

зі страховими організаціями

з цільовими державними фондами

з інвестиційними фондами

Грошові фонди

Статутний фонд

Фонд основних засобів

Фонд оборотних засобів

Резервний фонд

Амортизаційний фонд

Фонд оплати праці

Інші фонди

7) між підприємством і фінансовою системою держави — під час сплати податків й інших платежів до бюджету, формування державних цільових фондів, надання підприємствам податкових пільг, застосування штрафних санкцій, фінансуванні з бюджету, надходженні коштів із цільових державних фондів;

8) між підприємством і банківською системою — у разі відкриття та ведення рахунків, зберігання коштів на депозитах, отримання і погашення кредитів, отримання і сплати відсотків, купівлі і продажу валюти, надання інших банківських послуг;

9) між підприємством і страховими компаніями — під час страхування майна, окремих категорій працівників, комерційних і підприємницьких ризиків;

10) між підприємством та інвестиційними інституціями — під час розміщення інвестицій, приватизації тощо.

Рис. 4.1. Схема фінансових відносин підприємств

Кожна із зазначених груп фінансових відносин має свої особливості і сферу застосування, але матеріальною основою усіх їх є рух грошових коштів. *Саме рухом грошових коштів супроводжується формування статутного капіталу підприємства, починається і завершується кругообіг виробничих фондів, формування і використання грошових фондів і резервів.* Звідси можна зробити висновок, що зазначені грошові відносини визначають сутність і зміст фінансів підприємств.

2. Особливості організації і функціонування фінансів різних форм власності та видів діяльності.

Власність має такі форми: *приватна, колективна, державна.*

Суб'єктами приватної власності є організації, засновані на власності одного громадянина.

Суб'єкти державної власності — це організації, що засновані виключно на власності держави.

Суб'єктами колективної власності є господарські товариства. До таких товариств належать банки, інвестиційні компанії та фонди, довірчі товариства, кредитні спілки тощо. Засновниками й учасниками господарських товариств можуть бути підприємства, організації, установи, а також громадяни. Підприємства, установи, організації, що стали учасниками господарського товариства, не ліквіднуються як юридичні особи.

Стаття 63. Види та організаційні форми підприємств

1. Залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

- **приватне підприємство**, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);
 - **підприємство**, що діє на основі колективної власності (**підприємство колективної власності**);
 - **комунальне підприємство**, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;
 - **державне підприємство**, що діє на основі державної власності;
- підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);
- **спільне комунальне підприємство**, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами - суб'єктами співробітництва.

Основною характерною рисою індивідуального бізнесу є те, що він належить одній особі. Після сплати усіх податків такий власник одноосібно розпоряджається одержаним доходом (прибутком), але водночас несе повну матеріальну відповідальність за борги свого підприємства. Причому така відповідальність нічим не обмежується — за неповернення банківського кредиту особисте майно власника може бути продане, навіть якщо воно не використовувалося у виробничому процесі. Це — один із недоліків приватного (індивідуального) підприємства. Другий полягає в обмеженнях при залученні позичених фінансових засобів для інвестування свого розвитку. При цій організаційній формі бізнесу існує лише одне джерело залучення зовнішніх фінансових ресурсів — банківський кредит. Саме тому приватний бізнес відчуває складнощі при здійсненні довгострокового фінансування капітального будівництва, технічного переоснащення, реконструкції виробництва тощо.

Альтернативною власній справі формою власності є її *колективний вид*, який залежно від масштабів об'єданого капіталу й кількості власників організується та юридично оформлюється, або у вигляді партнерства або акціонерного товариства (корпорації). Господарським товариством є власна справа кількох (двох або більше) власників.

Розглянемо види господарських товариств докладніше.

Товариство з обмеженою відповідальністю —

товариство, що має статутний фонд, поділений на частки, розмір яких визначається засновницькими документами. Учасники товариства несуть відповідальність у межах своїх вкладів. У випадках, передбачених засновницькими документами, учасники, які не повністю внесли вклади, відповідають за зобов'язаннями товариства також у межах невнесеної частини майна.

Товариство з додатковою відповідальністю — це товариство, статутний фонд якого поділений на частки, розмір яких визначений засновницькими документами. Учасники такого товариства відповідають по його боргах своїми внесками до статутного фонду, а за недостатності цих сум — додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі відповідно до внеску кожного учасника. Граничний розмір відповідальності учасників передбачається в засновницьких документах або

встановлюється законодавством.

Повне товариство — це товариство, усі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю й несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

Командитне товариство — товариство, що включає поряд з одним чи більше учасниками, що несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, також одного або більше учасників, відповідальність яких обмежується внеском у майно товариства. Якщо в командитному товаристві беруть участь два або більше учасників з повною відповідальністю, то вони несуть солідарну відповідальність за боргами товариства.

Акціонерне товариство — господарське товариство, статутний фонд якого розподілений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, що несе відповідальність за зобов'язаннями лише майном товариства. Акціонери відповідають за зобов'язаннями товариства в межах належних їм акцій, а у випадках, передбачених статутом, акціонери, що не повністю сплатили за акції, несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства також у межах несплачених сум. До акціонерних товариств належать: відкрите — акції якого розповсюджуються шляхом відкритої підписки та купівлі-продажу, в тому числі на біржах; закрите — акції якого розповсюджуються лише між його засновниками й не можуть купуватися та продаватися на біржах.

Характеристика функціонування основних видів господарських суб'єктів

Фактори, умови, чинники	Колективний вид власності					Приватний вид власності
	Відкрите акціонерне товариство	Товариство				
		з обмеженою відповідальністю	з додатковою відповідальністю	повне	командитне	
Капітал підприємства	Розділений на акції	Розділений на паї	Розділений на паї	Розділений на паї	Розділений на паї	Належить одному власнику
Характер розподілу доходів	Відповідно до прийнятої дивідендної політики. Дивіденд нараховуються на акцію. Акціонер може володіти будь-якою їх кількістю	За згодою між партнерами. Їх права та обов'язки закріплені в статуті	За згодою між партнерами. Їх права та обов'язки закріплені в статуті	За згодою між партнерами. Їх права та обов'язки закріплені в засновницькому договорі	За згодою між партнерами. Їх права та обов'язки закріплені в засновницькому договорі	За рішенням власника
Можливості інвестувати за рахунок зовнішніх джерел	Високі. За рахунок одержання кредитів, емісії, цінних паперів	Відносно обмежені	Відносно обмежені	Низькі	Низькі	Дуже низькі
Міра матеріальної відповідальності власників	У межах належних акцій	У межах належних паїв	У межах належних паїв і майна, відповідно до кратного розміру паю	Солідарна відповідальність усім майном	Солідарна відповідальність усім майном одних учасників і в межах паю — інших	Необмежена
Статутний фонд	Мінімальний розмір, встановлений законодавством	Мінімальний розмір, встановлений законодавством	Мінімальний розмір, встановлений законодавством	Будь-якого розміру	Будь-якого розміру	Будь-якого розміру
Управління	Здійснюється правлінням (або іншим органом, передбаченим статутом), що обирається акціонерами на зборах	За згодою між партнерами	За згодою між партнерами	За згодою між партнерами	Здійснюється лише учасниками з повною відповідальністю	За бажанням власника

Засновницький договір	Створюється та діє	Створюється та діє	Створюється та діє	Створюється та діє	Створюється та діє	Відсутній
Статут	Фіксується в офіційних юридичних документах. Зміна статуту вимагає спеціальної юридичної процедури та узгодження з акціонерами	Фіксується при реєстрації	Фіксується при реєстрації	Відсутній	Відсутній	Відсутній
Інформація про бізнес, що надається громадськості	Узагальнена, включає щорічні звіти та публікації. Така інформація підтверджується аудиторськими фірмами та розглядається акціонерами на зборах	Жодної, крім тієї, що необхідна при реєстрації	Жодної, крім тієї, що необхідна при реєстрації	Жодної, крім тієї, що необхідна при реєстрації	Жодної, крім тієї, що необхідна при реєстрації	Жодної, крім тієї, що необхідна при реєстрації
Вилучення власниками частини в капіталі	Через продаж належних акцій зацікавленим сторонам на вторинному ринку цінних паперів	За згодою між партнерами	За згодою між партнерами	За згодою між партнерами	За згодою між партнерами	За згодою між партнерами
Добровільна ліквідація підприємства	Строк існування товариства не обмежується	За згодою між партнерами	За згодою між партнерами	За згодою між партнерами	За згодою між партнерами	За згодою між партнерами
Виконавчий орган	Правління або інший орган, передбачений статутом	Колегіальний (дирекція) або одноосібний (директор)	Колегіальний (дирекція) або одноосібний (директор)	Колегіальний (дирекція) або одноосібний (директор)	Колегіальний (дирекція) або одноосібний (директор)	Колегіальний (дирекція) або одноосібний (директор)
Посадові особи органів управління	Голова та члени виконавчого органу, голова ревізійної комісії, голова та члени наглядової ради	Дирекція (або директор)	Дирекція (або директор)	Дирекція (або директор)	Дирекція (або директор)	Власник, наймані менеджери

Аналіз табличної інформації свідчить, що *корпоративна власність* (акціонерні товариства) є кращою формою організації в тому випадку, коли технологія виробництва передбачає високий рівень інтенсивності використання капіталу, кількість існуючих фірм гарантує конкурентне середовище, а зовнішні умови відносно стабільні.

Приватна (індивідуальна) власність, порівнянно з корпоративною, має переваги тоді, коли рівень ризику в бізнесі та інтенсивність використання капіталу є нижчими.

Колективний, демократичний вид власності (інші товариства) передбачає вищий рівень солідарності робітників підприємства, а інтенсивність використання капіталу та ризик мають бути нижчими, ніж у випадку з приватним бізнесом.

За даними таблиці, можна бачити *важливу перевагу корпорацій*, порівнянно з іншими формами бізнесу, внаслідок можливості акумулювання великих обсягів фінансових ресурсів через емісію та розповсюдження цінних паперів.

Важливого значення тут має *обмежена відповідальність*, оскільки в найгіршому випадку (при банкрутстві) акціонери втрачають лише гроші, витрачені на купівлю акцій. Велику роль відіграє і ліквідність цінних паперів, тобто можливість вільно продати (або обміняти) за діючим курсом. При цьому, хоча акції можуть переходити від одних до інших суб'єктів фондового ринку, активи залишаються в розпорядженні самої корпорації як самостійної юридичної особи. Останнє передбачає таку перевагу корпоративного бізнесу, як безперервність існування, зрозуміло, за ефективної фінансово-господарської діяльності.

До недоліків корпоративної організації бізнесу, порівнянно з іншими формами підприємництва, належать її менша гнучкість й маневреність в оперативному прийнятті потрібних рішень, тому що важливіші з них повинні узгоджуватися з акціонерами.

Відмінності відповідальності підприємств залежно від форми власності представлені в таблиці 2.

Порівняльна таблиця деяких фінансово-правових відносин підприємств різних організаційно-правових форм діяльності

№	Організаційно-правова форма	Вимоги законодавства до розміру статутного фонду	Вид цивільно-правової відповідальності учасників	Можливість звернення вимог до майна учасників
1.	Товариство з обмеженою відповідальністю	До державної реєстрації — 5 550 грн. Через рік після реєстрації — 18 500 грн	Часткова в нерівних частках (пропорційно частці у статутному фонді)	Винятково в межах недовнесених вкладів, якщо це передбачено засновницькими документами
2.	Товариство з додатковою відповідальністю	До державної реєстрації — 5 550 грн. Через рік після реєстрації — 18 500 грн	Часткова в нерівних частках (пропорційно частці у статутному фонді)	Винятково в межах додаткових внесків, відповідно до розміру початкового внеску кожного у статутний фонд та передбачених засновницькими документами
3.	Довірче товариство	До державної реєстрації — 5 550 грн. Через рік після реєстрації — 18 500 грн	Часткова в нерівних частках (пропорційно частці у статутному фонді)	Винятково в межах додаткових розмірів, 5-кратних внескам кожного у статутний фонд
4.	Повне товариство	Відсутні	Солідарна	Усі учасники несуть відповідальність своїм майном
5.	Командитне товариство	Відсутні	Солідарна	Відповідальність усім своїм майном несуть лише «повні партнери»
6.	Акціонерне товариство	До державної реєстрації: відкрите — 69 375 грн., закрите — 115 625 грн. Через рік після реєстрації — 23 1250 грн	Часткова в нерівних частках (пропорційно частці в статутному фонді)	Винятково в межах сум, несплачених за акції, якщо це передбачено Статутом
7.	Орендне підприємство	Відсутні	Єдиний боржник — підприємство	Відсутня

8.	Державне підприємство	Відсутні	Єдиний боржник — підприємство	Відсутня
9.	Приватне підприємство	Відсутні	Єдиний боржник — підприємство	Майно підприємства є одночасно майном його єдиного учасника (власника)
10.	Сімейне підприємство	Відсутні	Єдиний боржник — підприємство	Майно підприємства є одночасно майном його єдиних учасників (власників)

Як видно з даних табл. 8.2, більш чітко особливості організації фінансів у підприємств різних форм власності виявляються при формуванні їх власних фінансових ресурсів. Так, якщо у підприємств державної форми власності, вони формуються, переважно за рахунок бюджетних коштів, то на підприємствах недержавних форм власності, переважно, за рахунок часткових (пайових) внесків засновників — юридичних і фізичних осіб. Також їх можна виявити при розподілі прибутку формуванні й

Вимоги до розміру статутного фонду, щовстановлені законодавством в мінімальних заробітних платах, представлені в таблиці з розрахунку мінімальної заробітної плати в розмірі 185 грн.

Незалежно від організаційно-правової форми та форми власності будь-яка фінансово-господарська діяльність підприємства розпочинається з формування статутного капіталу.

Статутний капітал — це зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства. Статутний фонд формується на основі виділення підприємстабо залучення ним на засадах, визначених законодавством, фінансових ресурсів у вигляді грошових коштів або вкладень у майно, матеріальних цінностей, нематеріальних активів, цінних паперів, що закріплюються за підприємством на праві власності або повного господарського відання. За рахунок статутного капіталу підприємство має змогу формувати свої власні необхідні необоротні та оборотні активи для здійснення операційної

(З 07.06.2011 р. відповідно до змін, передбачених п. 3 Закону N 3263, для ТОВ, ТДВ та командитних підприємств не передбачено мінімального розміру статутного капіталу)

Вид товариства	Статутний капітал	Розмір статутного капіталу, грн.			
		з 01.01.2011 по 31.03.2011	з 01.04.2011 по 30.09.2011	з 01.10.2011 по 30.11.2011	з 01.12.2011 по 31.12.2011
Акціонерне товариство	1250 мінімальних заробітних плат	1 176 250	1 200 000	1 231 250	1 255 000

Мінімальні розміри статутних капіталів господарських товариств у 2012 році

Вид товариства	Статутний капітал	Розмір статутного капіталу, грн.				
		з 01.01.2012 по 31.03.2012	з 01.04.2012 по 30.06.2012	з 01.06.2012 по 30.09.2012	з 01.10.2012 по 30.11.2012	з 01.12.2012 по 31.12.2012
Акціонерне товариство	1250 мінімальних заробітних плат	1 341 250	1 367 500	1 377 500	1 397 500	1 417 500

Розмір статутного капіталу на момент створення господарських товариств визначено у ст. 52 та ст. 65 Закону України "Про господарські товариства" від 19.02.91 р. N 1576-XII, а також у ст. 14 Закону України "Про акціонерні товариства" від 17.09.2008 р. N 514-VI для АТ, створених з 30.04.2009 р., та АТ, внутрішні положення яких приведені у відповідність з нормами цього Закону.

Фінансова діяльність суб'єктів підприємницької діяльності може бути організована за трьома методами.

1. Комерційний розрахунок — передбачає постійне порівняння (у грошовому вираженні) витрат і результатів комерційної діяльності. Метою його запровадження є одержання максимального прибутку за мінімальних витрат капіталу та мінімально можливого ризику. Цей метод заснований на дії таких принципів:

- саморегулювання (повна господарська та юридична відокремленість);
- самоокупність;
- самофінансування;
- прибутковість;
- фінансова відповідальність.

2. Неприбуткова діяльність — визначається через співвідношення власних витрат і доходів (наприклад, у творчих спілках, благодійних фондах, громадських організаціях, кредитних спілках тощо).

3. Кошторисне фінансування — утримання об'єкта за рахунок бюджетних коштів (наприклад, закладів соціально-культурного призначення, освіти, медицини, органів державного управління тощо).

3. Фінансові ресурси підприємства і джерела їх формування.

Для здійснення виробничої, науково-дослідної й комерційної діяльності підприємства використовують окремі види ресурсів: матеріальні, трудові, фінансові, а також грошові кошти. Матеріальні ресурси складають основу процесу виробництва. Їх формування здійснюється, зазвичай, за рахунок **різних джерел**: *власного капіталу підприємства, позичених і залучених фінансових ресурсів.*

При цьому ***власні кошти*** — це кошти підприємств, які постійно знаходяться в обігу й кінцевий строк використання яких не встановлений. Формуються вони за рахунок власного капіталу, тобто тієї частини активів підприємства, яка залишається після виконання його зобов'язань.

Позичені кошти — це ті, що одержує підприємство на визначений термін, за плату й на умовах повернення. Формуються вони, переважно, за рахунок коротко- і довгострокових кредитів банків.

Залучені кошти — це кошти, які не належать підприємствам, але внаслідок діючої системи розрахунків постійно перебувають в їх обігу. Формуються вони за рахунок усіх видів кредиторської

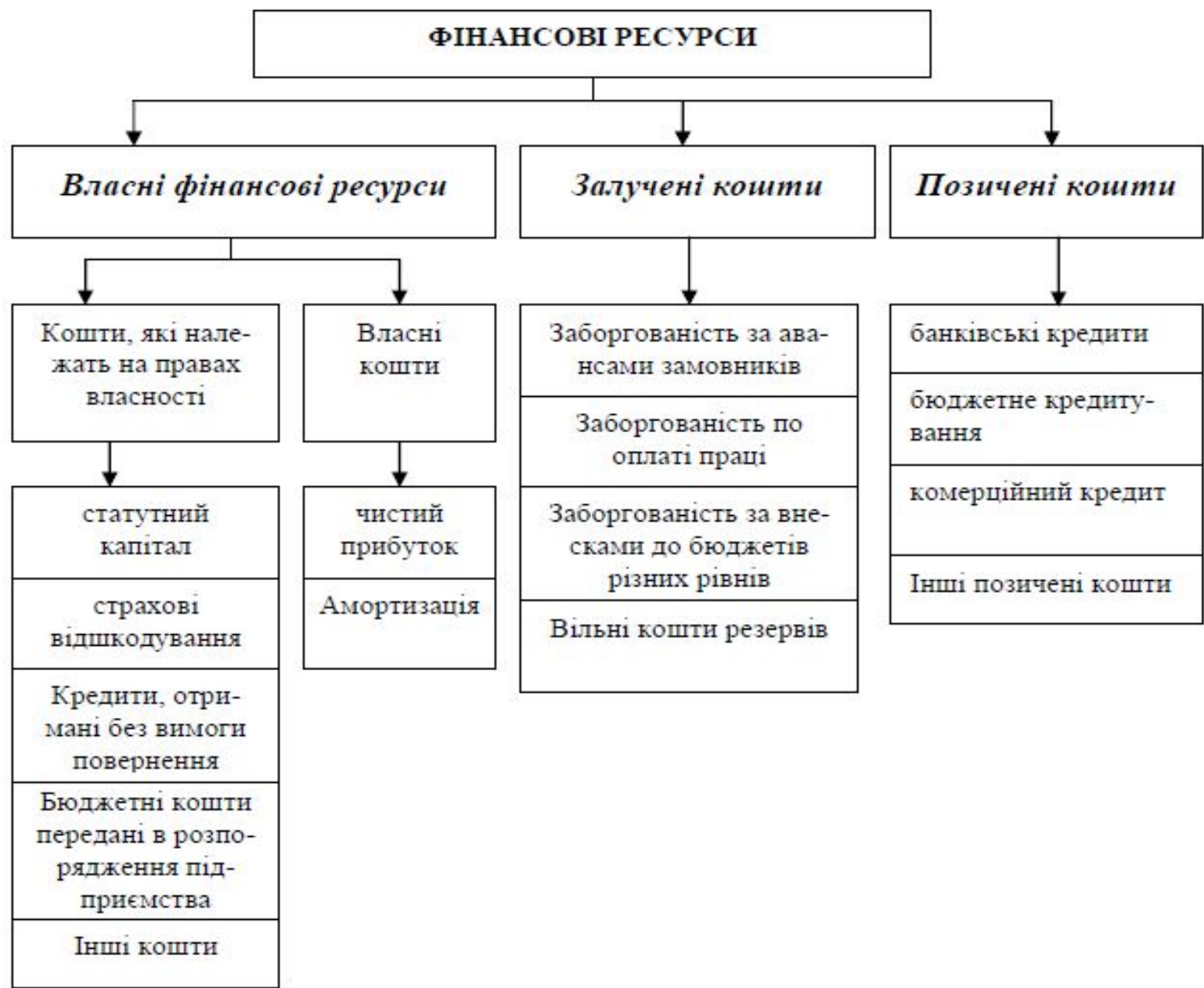

Рис. 8.1. Склад фінансових ресурсів підприємства

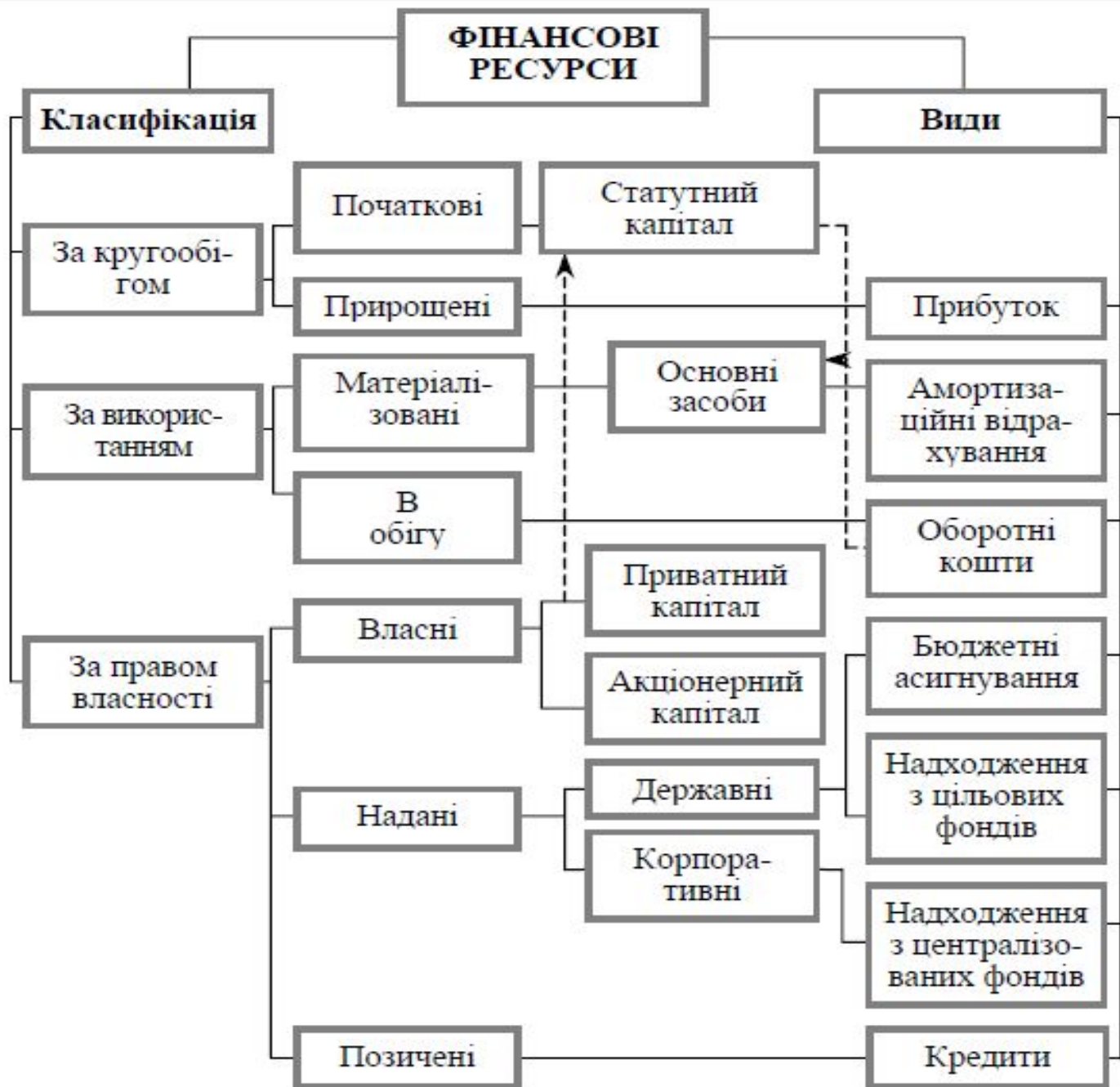

Рис. 4.2. Класифікація

Отже, під *фінансовими ресурсами* слід розуміти загальну суму власного, позиченого й залученого капіталу, що використовується підприємствами для формування своїх активів і здійснення виробничо-господарської діяльності з метою одержання прибутку.

Розрізняють такі основні складові фінансових ресурсів підприємства:

- прибуток;
- амортизаційні відрахування;
- обігові кошти;
- бюджетні асигнування;
- надходження з цільових фондів;
- надходження з централізованих корпоративних фондів;
- кредити.

Прибуток — це грошовий вираз фінансових ресурсів, що створюються підприємствами будь-якої форми власності та належить їм після розподілу доходів від господарської діяльності. Прибуток — це найголовніша фінансова категорія на рівні підприємницьких структур, що відображає позитивний фінансовий результат господарської діяльності підприємства, характеризує ефективність виробництва і в кінцевому рахунку свідчить про обсяг і якість виробленої продукції, стан продуктивності праці, рівень собівартості. Одночасно прибуток впливає на зміцнення комерційного розрахунку, інтенсифікацію виробництва при будь-якій формі власності. Прибуток також є не лише джерелом забезпечення внутрішньогосподарських потреб підприємств, а й джерелом формування бюджетних ресурсів держави.

Амортизаційні відрахування — це вид цільових фінансових ресурсів, які відображають перенесення на готову продукцію частини вартості використаних основних засобів і є фінансовими ресурсами підприємства для їх відтворення.

Обігові кошти — частина фінансових ресурсів підприємства, що постійно перебувають в господарському обороті. До них належать кошти та їх еквіваленти (короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції), не обмежені у використанні, а також інші активи підприємства (сировина, матеріали, готова продукція і т.п.), які призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу або протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Бюджетні асигнування завжди мають суворо визначений порядок використання й можуть надаватися підприємству у формі:

– **бюджетних інвестицій** — виділення коштів у вигляді капітальних вкладень на розвиток виробництва в пріоритетних напрямках, які впливають на ефективність економіки країни загалом;

– **бюджетних кредитів** — надаються підприємствам державного сектора економіки на тимчасові потреби в разі фінансових ускладнень.

Вони здійснюються, як правило, на поворотній основі під затверджені проекти використання коштів; можуть бути безпроцентними або з невисокою процентною ставкою;

– **державних дотацій** — виділення коштів на відшкодування збитків підприємств, коли збитковість є наслідком ринкової кон'юнктури або політики держави;

– **державних субсидій** — виділення коштів із бюджету суб'єктам підприємницької діяльності на вирішення конкретних завдань у межах спеціальних державних програм розвитку.

Кредити — фінансові ресурси, які тимчасово надані в користування та розпорядження підприємства для покриття тимчасових і сезонних потреб виробництва.

Кредит існує в двох формах:

- **комерційний (товарний) кредит** — це придбання товарів або послуг із відстрочкою платежу;
- **банківський кредит** — позичка від банку або інших установ у грошовій формі під певний відсоток.

Склад фінансових ресурсів, їх обсяги залежать від виду й розміру підприємства, виду його діяльності, обсягів виробництва. Чим більший обсяг виробництва і вища ефективність роботи підприємства, тим більшим є обсяг власних фінансових ресурсів, і навпаки.

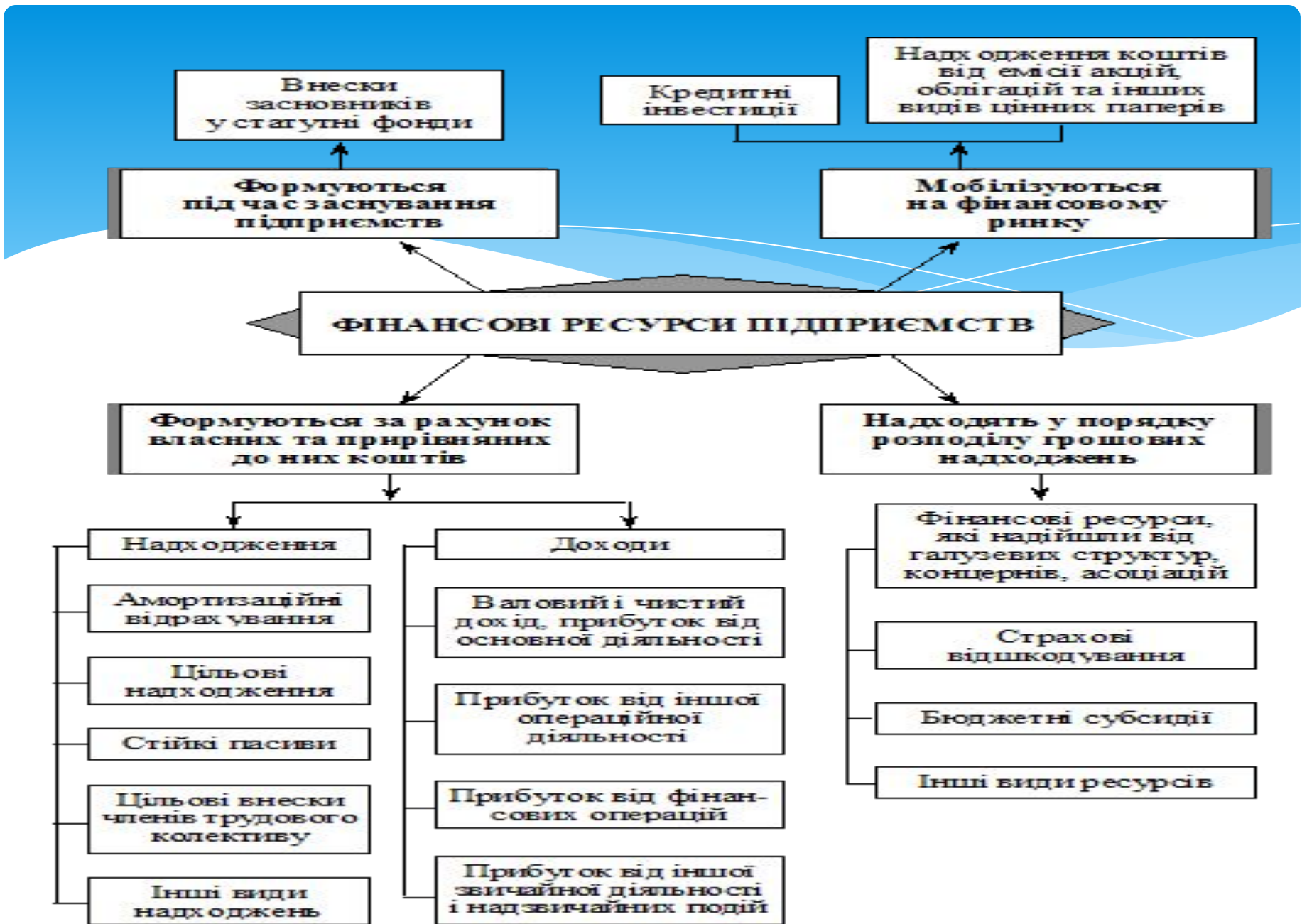
Матеріально-технічною основою процесу виробництва на будь-якому підприємстві є **основні виробничі фонди**. В умовах ринкової економіки первісне формування основних фондів, їхнє функціонування і розширене відтворення здійснюється при безпосередній участі фінансів, за допомогою яких утворюються й використовуються грошові фонди цільового призначення, опосередковуючи набуття, експлуатацію та відновлення засобів виробництва.

До **основних засобів** належать матеріальні активи, які використовуються у процесі виробництва, надання послуг, здавання в оренду, очікуваний термін експлуатації яких більше одного року та вартість яких поступово зменшується через фізичне або моральне зношення.

Матеріально-технічною основою процесу виробництва на будь-якому підприємстві є основні виробничі фонди. В умовах ринкової економіки первісне формування основних фондів, їхнє функціонування і розширене відтворення здійснюється при безпосередній участі фінансів, за допомогою яких утворюються й використовуються грошові фонди цільового призначення, опосередковуючи набуття, експлуатацію та відновлення засобів виробництва.

*До **основних засобів** належать матеріальні активи, які використовуються у процесі виробництва, надання послуг, здавання в оренду, очікуваний термін експлуатації яких більше одного року та вартість яких поступово зменшується через фізичне або моральне зношення.*

Первісне формування основних фондів на підприємствах, що створюються, відбувається за рахунок фінансових ресурсів статутного капіталу. На час придбання і прийняття основних фондів на баланс підприємства обсяг основних фондів кількісно збігається з їхньою вартістю. Надалі, в міру участі основних фондів у виробничому процесі, їхня вартість роздвоюється: одна її частка, що дорівнює зношуванню, переноситься на готову продукцію, інша — виражає залишкову вартість наявних основних фондів. Зношена частка вартості основних фондів, перенесена на готову продукцію, в міру реалізації останньої поступово нагромаджується в грошовій формі в спеціальному амортизаційному фонді. Цей фонд створюється за допомогою щорічних амортизаційних відрахувань і використовується для простого та частково для розширеного відтворення основних фондів.

Надходження грошових коштів у результаті:

Використання грошових коштів у результаті:

<ul style="list-style-type: none">▶ реалізації продукції;▶ збільшення кредиторської заборгованості;▶ зменшення дебіторської заборгованості	Основна діяльність	<ul style="list-style-type: none">▶ здійснення витрат;▶ зменшення кредиторської заборгованості;▶ збільшення дебіторської заборгованості чи товарних запасів
<ul style="list-style-type: none">▶ продажу основних засобів (земля, обладнання);▶ продажу акцій інших підприємств	Інвестиційна діяльність	<ul style="list-style-type: none">▶ придбання основних засобів (земля, обладнання);▶ купівля акцій інших підприємств
<ul style="list-style-type: none">▶ збільшення розмірів позичених коштів;▶ збільшення власного капіталу	Фінансова діяльність	<ul style="list-style-type: none">▶ погашення заборгованості за всіма видами зобов'язань;▶ виплата дивідендів

Схема 4.3. Джерела і напрямки використання грошових коштів суб'єктів господарювання

Для виробництва продукції підприємству, поряд із основними засобами, необхідні обігові фонди, що включають до свого складу грошові кошти, авансовані у виробничі запаси, незавершене виробництво, запаси матеріальних цінностей на складах, витрати майбутніх періодів. Спожиті в процесі виробництва обігові фонди залучаються до сфери обігу вже в товарній формі у вигляді готової продукції на складі та відвантажених товарів, які після цього у міру реалізації переходять у грошову форму — грошові засоби в розрахунках, грошові засоби в касі підприємства та на його рахунку в банку. Товарна й грошова форми ресурсів, які перебувають у сфері обігу, належать до **фондів обігу**.

Для забезпечення безперервного процесу виробництва й реалізації продукції підприємству необхідні водночас виробничі обігові фонди та фонди обігу. Тому на час введення в експлуатацію воно потребує такого обсягу грошових засобів у складі статутного фонду, який забезпечив би йому придбання матеріальних обігових фондів і був би достатнім для обслуговування процесу виробництва та реалізації продукції. *Грошові засоби, авансовані в обігові виробничі фонди і фонди обігу, які забезпечують безперервність процесу виробництва і проведення розрахунків, становлять обігові кошти підприємства.*

Процес формування і функціонування обігових коштів підприємства наведена на рисунку.

Процес формування і функціонування обігових коштів підприємства наведена на рис. 8.2.

Обігові кошти підприємства **виконують дві функції:**

- *виробничу*, суть якої полягає у забезпеченні безперервності процесу виробництва;
- *розрахункову*, яка забезпечує завершення процесу кругообігу коштів шляхом перетворення обігових коштів із товарної форми у грошову.

За джерелами формування обігові **кошти поділяють** на *власні, залучені, позичені*.

До *власних джерел* формування обігових коштів на момент створення підприємства належать частки майна (матеріальні та нематеріальні) і грошові кошти засновників, спрямовані до статутного фонду.

До *залучених* належать кошти, прирівняні до власних (стійка кредиторська заборгованість).

До *позичених джерел* належать суми короткотермінових позик банку; кошти міністерств, отримані на умовах їх повернення; надходження від продажу облігацій.

Проте безпосередньо в сфері функціонування обігові кошти *виникають у трьох випадках:*

- у ході утворення статутного фонду підприємства;
- у процесі використання фінансових ресурсів на збільшення власних обігових коштів;
- при інвестуванні залишку обігових коштів у цінні папери.

Оборотність обігових коштів — це показник ефективності їхнього використання. Оборотно́ість визначається часом, протягом якого грошові засоби здійснюють повний оборот від часу набуття виробничих запасів надходження грошей на рахунок підприємства. Тривалість одного обороту визначається в днях.

Витрати і доходи підприємств, їх класифікація

Витрати підприємства — фінансова категорія, що характеризує в грошовій та матеріальній формах оцінку господарської діяльності (підготовка, організація й здійснення процесів виробництва та реалізації продукції, товарів), фінансової й соціальної діяльності. Згідно з Податковим кодексом України від 2 грудня 2010 року (із змінами), витрати виробництва та обігу (далі — витрати) визначаються як сума будь-яких витрат платника податку у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, здійснюваних як компенсація вартості товарів (робіт, послуг), які придбаваються (виготовляються) таким платником податку для їх подальшого використання у власній господарській діяльності.

За напрямками фінансування витрати можна поділити на:

- виробництво і реалізацію продукції;
- відтворення основних засобів;
- операційні заходи;
- соціальні цілі.

За джерелами фінансування витрати поділяються на:

- забезпечені власними фінансовими ресурсами;
- покриті позиченими коштами;
- здійснені за рахунок залучених коштів.

Дохід як загальну суму доходу платника податку від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, її континентальному шельфі, виключній (морській) економічній зоні, так і за її межами.

Доходи підприємства можна поділити на такі групи:

- від основної (операційної) діяльності — виручка від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг;
- від іншої операційної діяльності — реалізація оборотних активів, іноземної валюти; від операційної оренди, операційних курсових різниць; одержані пені, штрафи, неустойки; від списання кредиторської заборгованості, одержані гранди, субсидії, інші доходи;
- від здійснення фінансових операцій — від спільної діяльності, інвестицій в асоційовані та дочірні підприємства, одержані дивіденди, одержані доходи за облігаціями тощо;

- від іншої звичайної діяльності — реалізація фінансових інвестицій, основних засобів, нематеріальних активів; безоплатно одержаних оборотних активів тощо;
- від надзвичайних подій: відшкодування збитків від надзвичайних подій; інші надзвичайні доходи.

Фінансові результати інтегровано відображають кількісні й якісні чинники діяльності підприємств. Управління формуванням та розподілом прибутку ґрунтується на впливі на нього через фактори, що визначають фінансові результати. Оскільки прибуток (чи збиток) є інтегрованим показником, то на нього впливають усі фактори діяльності підприємств. Залежно від рівня дії вони поділяються на макро- і мікроекономічні.

4. Формування фінансових результатів суб'єктів господарювання.

Фінансові результати — це зіставлення регламентованих податковим законодавством доходів і витрат. Перевищення доходів над витратами становить прибуток, зворотне явище характеризує збиток. Прибуток є метою підприємницької діяльності й водночас джерелом витрат на розвиток виробництва. Це одна з основних фінансових категорій ринкової економіки. У прибутку, як кінцевому результаті, концентруються фінансові інтереси всіх суб'єктів підприємницької діяльності. Прибуток і його рівень характеризує ефективність виробництва, збиток свідчить про неефективне господарювання. Прибуток означає примноження фінансових ресурсів, збиток — їх втрати. Якщо збитки мають постійний характер, то, врешті-решт, будуть втрачені всі фінансові ресурси.

До *макроекономічних* факторів належать ті, що характеризують ситуацію на ринку, тобто збалансованість попиту і пропозиції. Діяльність підприємства починається з маркетингових досліджень з метою визначення його місця на ринку, прогнозування відповідних змін. Підприємство не може безпосередньо впливати на ці чинники, однак воно мусить максимально їх враховувати. Безглуздо випускати продукцію, яка потім не матиме збуту. Зміна ситуації на ринку (поява нових товаровиробників, нових ідентичних товарів, переорієнтування попиту на інші товари) може істотно вплинути на рівновагу попиту і пропозиції, що відіб'ється на обсязі продажу і цінах, а в підсумку — на фінансових результатах.

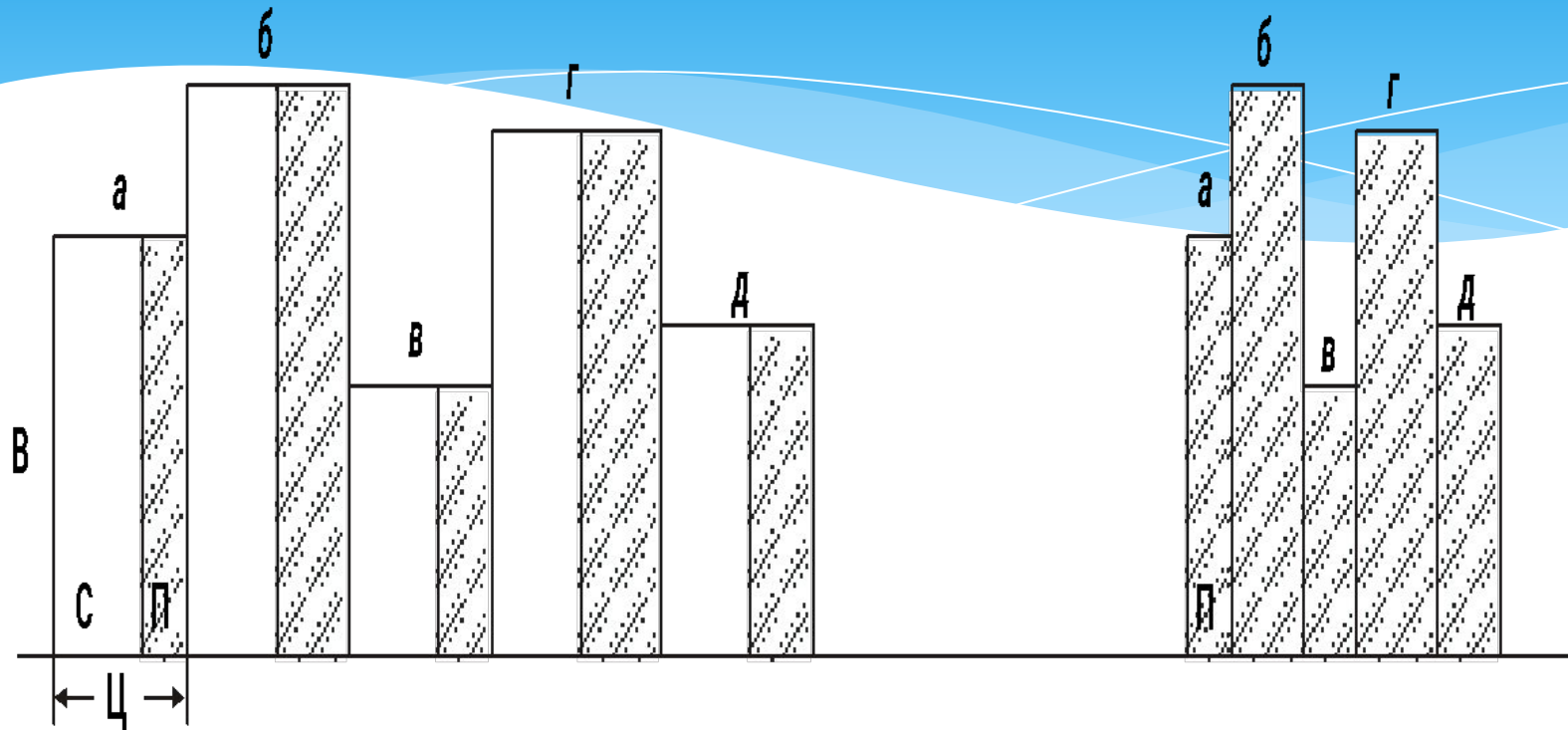
Мікроекономічні фактори відображають діяльність самого підприємства. Вони поділяються на дві групи: техніко-економічні та комплексні.

Система *техніко-економічних* факторів визначається характером і умовами формування прибутку в тій чи іншій галузі. Розглянемо її на прикладі основної галузі — промисловості. Модель формування прибутку в промисловості зображена на схемі.

Як видно зі схеми, на прибуток у промисловості впливають такі фактори:

- обсяг виробництва товару;
- ціна за одиницю продукції;
- собівартість одиниці продукції.

Модель формування прибутку в промисловості

$a, б, в, г, д$ — товари, що випускаються; $В$ — обсяг виробництва товару в натуральному виразі; $С$ — собівартість одиниці продукції; $Ц$ — ціна товару; $П$ — прибуток на одиницю товару.

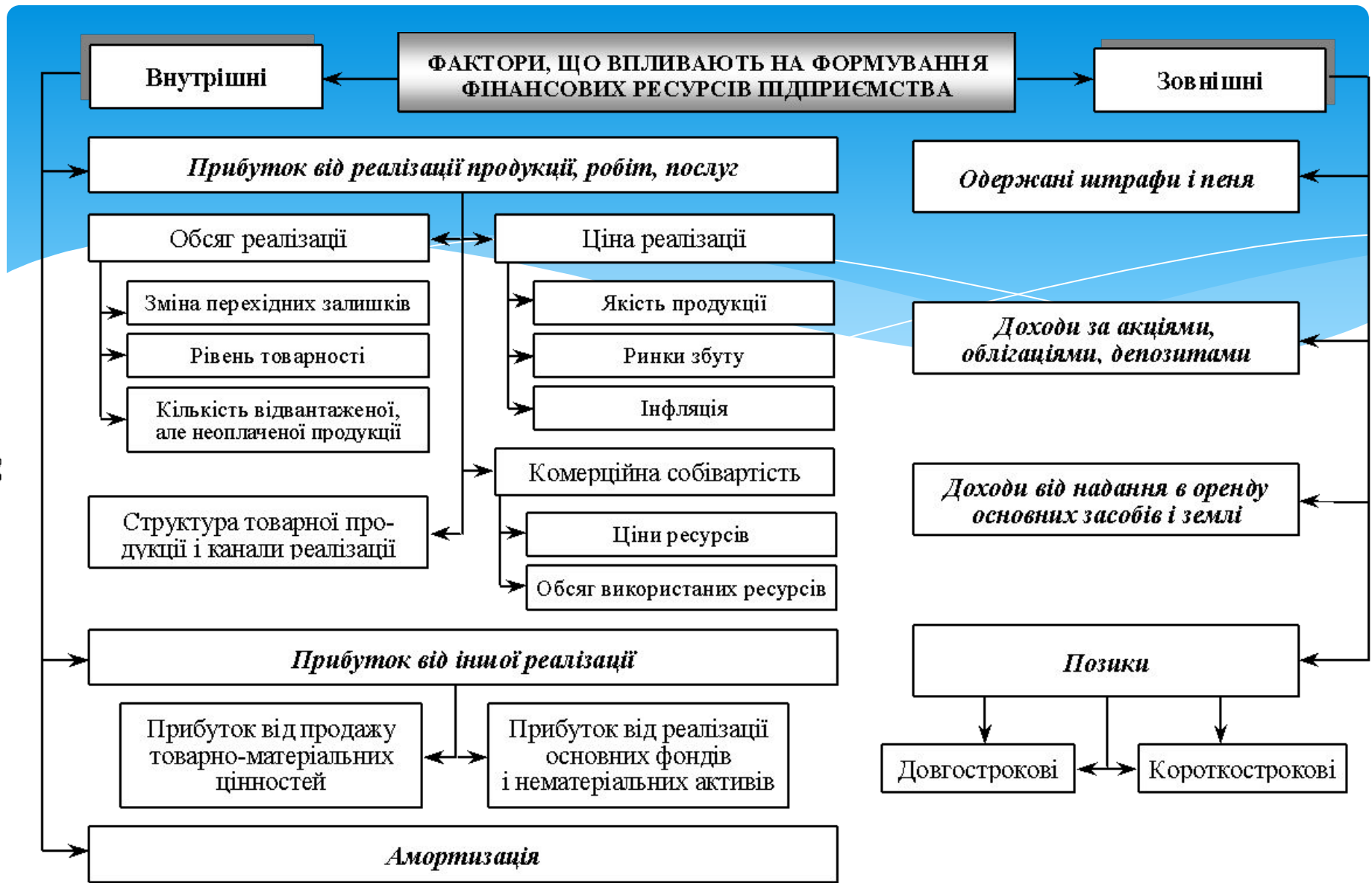

Схема 4.5. Класифікація факторів, що впливають на формування фінансових ресурсів підприємства

Обсяг виробництва залежить від трьох груп факторів, які характеризують складові елементи виробничого процесу, а саме: використання основних фондів, трудових і матеріальних ресурсів. З кожного напрямку виокремлюються два види факторів — екстенсивні та інтенсивні. Екстенсивними факторами є фондо- і матеріалозабезпеченість, чисельність працюючих, інтенсивними — фондо- і матеріаловіддача, продуктивність праці.

Фондозабезпеченість відображає достатність або недостачу фондів для ведення виробничого процесу. Вона характеризується рухом фондів, тобто введенням у дію нових потужностей і заміною зношених та застарілих фондів, а також структурою фондів, яка дає змогу забезпечити всі сторони виробничої діяльності. Фондовіддача залежить від технічного стану основних фондів, який характеризується рівнем фізичного і морального зносу, та від ефективності використання фондів, що визначається коефіцієнтом змінності та відсутністю втрат від неповного використання основних засобів.

Ціна є визначальним фактором формування фінансових ре-зультатів. Вона залежить від внутрішніх та зовнішніх чинників. Внутрішнім чинником ціноутворення є собівартість одиниці продукції та рівень її рентабельності. Підприємства спрямовують свої зусилля на мінімізацію собівартості й оптимізацію рівня рентабельності. Зниження рівня собівартості завжди доцільне. Однак воно не повинно досягатися за рахунок зниження якості, бо це може призвести до зменшення обсягу продажу. Рівень рентабельності має, з одного боку, забезпечити підприємство достатніми фінансовими ресурсами, а з іншого — не вести до значного зростання ціни, що також негативно відіб'ється на реалізації.

Зовнішніми відносно ціни є основні ринкові чинники — попит і пропозиція, тобто макроекономічні фактори. Проблема управління ціною полягає в узгодженні внутрішніх чинників із зовнішніми. Мінімізація собівартості при цьому спрямована на хеджування цінового ризику, тобто рівень собівартості має бути таким, щоб навіть при непередбаченому падінні цін на ринку підприємство отримало певний прибуток, а при значному зниженні збитки були б мінімальними.

На собівартість впливають структурні й відповідні техніко-економічні фактори. Структурні фактори відображають складові елементи собівартості: вартість сировини, матеріалів, напівфаб-рикатів; палива та енергії; заробітна плата та нарахування на неї; вартість утримання й експлуатації обладнання; накладні та інші витрати. *Техніко-економічні фактори*, які характеризують формування витрат з кожного елемента, включають місткість витрат (матеріаломісткість, енергомісткість, трудомісткість тощо) та їх вартість (ціни на матеріали, сировину, енергоносії, заробітна плата тощо). Місткість характеризується обсягом використання сировини, енергії, заробітної плати та інших елементів на виробництво одиниці відповідних товарів, робіт, послуг. Зменшення ємності витрат є основним чинником зниження собівартості, оскільки вартісний фактор є зовнішнім, хоча, звісна річ, підприємство обирає найвигідніші умови поставок.

Таким чином, формування фінансових результатів визначається широким колом факторів, які відбивають усі аспекти фінансово-господарської діяльності підприємств. При цьому нецільно і неможливо поділяти ці фактори на основні та другорядні. Кожен з них може як забезпечити високий рівень прибутку, так і спричинити істотні збитки.